

УДК 796.011.3:37.036:371.3

Ткачук В., Степанюк С., Городинська І. (Івано-Франківський коледж фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України, Херсонський державний університет)

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті висвітлюється питання взаємозв'язку естетичного виховання з фізичним, подано оцінку учнями середнього шкільного віку уявлення про естетику та естетичні цінності фізичної культури.*

***Ключові слова:** фізичне виховання, естетика, естетичне виховання, цінність, фізична культура, учні, школа.*

***Аннотация.** В статье освещается вопрос взаимосвязи эстетического воспитания с физическим, дана оценка учащимися среднего школьного возраста представления об эстетике и эстетические ценности физической культуры.*

***Ключевые слова:** физическое воспитание, эстетика, эстетическое воспитание, ценность, физическая культура, ученики, школа*

***Annotation.** The article deals with the question of the relationship of aesthetic education of individuals, evaluates students of secondary school age ideas about aesthetics, aesthetic values of physical culture.*

***Key words:** physical education, aesthetics, aesthetic education, values, physical culture, students, school.*

В умовах розвитку незалежної української держави спостерігається тенденція відродження ідеалів гармонійного розвитку особистості, в якому на перший план все більше виходить зв'язок фізичного та духовного потенціалу підростаючого покоління, зокрема учнівської молоді. Підвищення ролі духовного життя суспільства тісно пов'язане з проблемою його фізичної культури. Фізична культура у загальноосвітніх навчальних закладах є основою побудови фундаменту духовності, взаємозв'язку фізичного виховання з іншими видами виховання, зокрема з естетичним.

Державні вимоги до системи фізичного виховання учнівської молоді, які розроблені відповідно до Законів України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт» та Державних програм розвитку фізичної культури і спорту в Україні, передбачають, що фізичне виховання молоді України є важливим компонентом її духовного розвитку і спрямоване на формування

у неї фізичного і морального здоров'я, естетичної культури, удосконалення фізичної і психічної підготовки до ведення активного життя та професійної діяльності.

Вивчення літературних джерел за темою дослідження виявив чималу кількість праць, в яких висвітлюється і аналізуються вітчизняні і зарубіжні проекти, програми, технології, що мають на меті гуманізацію фізичного виховання, зокрема підвищення його духовно-етичної і естетичної цінності. Так, загальнотеоретичні питання фізичного та духовного виховання розглядали В. Бачинін, І. Сашина, О. Царік, І. Щеулов та ін. Питання естетики фізичної культури і спорту, естетичного змісту та естетичних цінностей в спорті висвітлювали у своїх працях такі вчені як М. Сараф, В. Столяр, П. Дж. Арнольд, П. Кубертен, Р. Мехью, Р. Елліот та ін. Питання розвитку особистості у взаємозв'язку фізичного з естетичним вихованням досліджували у своїх працях Н. Бервінова, В. Завадич, Л. Лубишева, Т. Ротерс та ін. Окремі аспекти естетичного виховання на уроках фізичної культури досліджувалися В. Белоусовою, Н. Глушак, Г. Сатировим та ін.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває питання впровадження ідей естетичного виховання українських педагогів у шкільний навчально-виховний процес фізичної культури. Результати проведених численних досліджень в галузі олімпійського спорту підтверджують, що вивчення історії і специфіки розвитку олімпійського руху, його принципів, цінностей, організаційно-правових і економічних основ, теорії і практики підготовки спортсменів до Ігор Олімпіад, їх місця в сучасному суспільному житті має неабияке освітнє і виховне значення у розвитку та становленні особистості підростаючого покоління [1; 2; 3].

Саме тому метою нашої статті є охарактеризувати можливості використання естетичних ідей українських педагогів у навчально-виховному процесі фізичного виховання учнів середнього шкільного віку.

Для вирішення визначеної в роботі мети використовувалися такі *методи дослідження*: аналіз літературних джерел та спеціалізованих сторінок мережі Інтернет; методи теоретичної інтерпретації: аналіз і синтез, узагальнення, індукція і дедукція; соціологічні методи (опитування: анкетування). *Організація дослідження* здійснювалася на теоретико-аналітичному рівні. У процесі дослідження було проведено також анкетування з метою виявлення в учнів уявлення про естетику, естетичні цінності фізичної культури.

Поняття “естетика” відображає складний духовний феномен, який поєднує у собі гармонійність духовних структур людини (красу мислення), досконалість речей і явищ, котрі постають предметом мислення, і досконалість способів втілення в образах (знаках) прекрасно мислимих предметів.

Тому, одне з питань, проведеного анкетування, було спрямоване на з'ясування обізнаності школярів про гармонійний розвиток особистості.

Відмітимо, що майже половина учнів, а саме 46,2 % зазначили, що їм відомо про це. Так, 28 % з опитуваних вбачають у гармонійному розвитку виключно фізичний розвиток людини, 2,6 % – зовнішній вигляд. Частина школярів, зокрема 6,8 % розуміє під гармонійним розвитком духовні цінності, 3,4 % – духовний розвиток і 1,7 % – саморозвиток людини. Зауважимо, що тільки 0,8 % опитаних зазначили, що гармонійний розвиток повинен бути всебічним. Доцільно, також, вказати на те, що 53,8 % опитаних респондентів не володіли інформацією про гармонійний розвиток особистості.

Беззаперечним є факт, що в історії педагогіки афінська система виховання залишила слід як провідниця високої духовної культури, форпост формування гармонійної людини, визначальними якостями якої були моральна чистота, духовне багатство та фізична досконалість. Демократичний афінський лад породив образ ідеальної людини, яка уособлювала гармонію фізичного розвитку та розумове, моральне, естетичне і фізичне виховання, що відображалось в калокагатії. Тому, нам було цікаво з'ясувати, чи відомо що-небудь учням про поняття давньогрецької естетики – калокагатію.

В результаті анкетування нами було встановлено, що практично чверть опитаних учнів, а саме 22,2 %, знають про ідеал гармонійно розвиненої особистості людини, котрий існував у Стародавній Греції. Проте, варто зазначити, що тільки 2 % учнів вказали, що калокагатія – це духовний і фізичний розвиток людини, а 2,6 % опитаних школярів розуміють під калокагатію красу в цілому. Решта учнів пов'язували калокагатію з зовнішнім виглядом та духовними цінностями, зокрема 4,7 % – з фізичним розвитком, 4,2 % – ідеальними формами тіла, 1,6 % – з грацією тіла, 4,2 % – духовним розвитком і 2,6 % – із знаннями фізичного виховання. Варто зазначити, що 77,8 % опитаним учням невідома інформація про ідеал гармонійно розвиненої особистості, який існував у Стародавній Греції.

Анкетою було запропоноване запитання на з'ясування у школярів уявлень про фізичні вправи. При цьому, передбачалося ряд можливих асоціацій, пов'язаних з фізичними вправами і учневі необхідно було або позитивно оцінити асоціацію, або не погодитися з запропонованим нами пунктом асоціації

В процесі опитування було встановлено, що школярі погоджуються з тим, що фізичні вправи, за свідченням 83,76 % респондентів, пов'язані з силою. У більшій половині учнів, зокрема у 76,1 % опитаних школярів фізичні вправи асоціюються зі спортивним фактором – змаганнями; у 62,3 % опитаних школярів – з духовними цінностями, такими як чесність

та 75,2 % – з чесною грою, 68,7 % – з оптимізмом, 52,1 % – з гордістю, 64 % – культурним порозумінням, 56,4 % – професіоналізмом, 61,5 % – взаємодопомогою, 52,1 % – моральними принципами. Цікавими для нас було отримати результати щодо асоціації, пов'язаної з фізичними вправами, яка відображає матеріальні цінності. Так, у 42,7 % з опитаних школярів фізичні вправи асоціюються з отриманням прибутків.

Отже, в основному учні асоціюють фізичні вправи зі спортивним фактором, що є утилітарно правильним, з моральними цінностями, в меншій мірі – з естетикою.

Для нас було також цікавим дізнатися уявлення учнів середнього шкільного віку про спорт як суспільне явище (ідеальний спорт).

Майже всі учні (81,19 %), за винятком однієї п'ятої частини, вважають, що спорт пов'язаний знову ж таки зі спортивним фактором – прагненням до перемоги; 70,08 % респондентів – готовності до напруження і 59,8 % – до прояву максимального зусилля. Більше половини учнів пов'язують спорт, як і фізичні вправи, з моральним чинником, а саме: повагою правил – 71,8 %, гідністю – 73,5 %, рівністю учасників – 67,5 %. Зауважимо, що спорт, як суспільне явище, пов'язується також у школярів з позитивними якостями людини, таких як доброзичливість – у 63,24 %, поступливість – у 48,7 %, скромність – 46,15 % та самоконтролем – 75,2 %.

При цьому, п'ята частина опитаних, а саме 21,36 % переконані, що спорт пов'язаний з вживанням допінгу. З комерціалізацією пов'язують спорт практично третина учнів (29,5 %).

Цікаво, що школярі погоджуються з тим, що спорт, як і фізичні вправи, пов'язаний з духовними цінностями, зокрема 64,9 % опитаних учнів погоджуються, що спорт – це мир, 42,7 % вважають, що спорт відображає аматорство і 74,3 % – спільне спілкування молоді.

Неординарними були відповіді учнів на питання анкети щодо уявлення про явища, які поширює спорт сьогодні. Необхідно зауважити, що 75,2 % респондентів вважають, що спорт пов'язаний із прагненням до перемоги, 52,2 % – готовністю до напруження та 51,2 % – до максимальних зусиль. Менше половини учнів вважають, що спорт сьогодні поширює позитивні якості особистості, такі як доброзичливість (41,2 %), поступливість (41,2 %), скромність (35,8 %). Щодо морального чинника, то 68,3 % респондентів вважають, що сьогодні у спортивній боротьбі поважають правила і 58,11 % – що всі учасники рівні.

Доцільно відзначити, що практично чверть учнів (24,76 %) вважають, що сьогодні спорт передбачає вживання допінгу, а третина (27,3%) пов'язує сьогоднішній спорт з комерціалізацією.

Щодо духовних цінностей, то більше половини школярів, зокрема 56,4 % пов'язують сьогоднішній спорт з гідністю, 67,2 % – із спільним спілкування людей, 46,1 % – з миром, 64,1 % – аматорством.

Для отримання інформації на споривно-естетичні теми, у анкету було включено запитання: «Чи викладають вам про естетику що-небудь в школі». Проте, цікавим і водночас дивним, на нашу думку, є те, що тільки третина учнів, а саме 28,2 % отримує інформацію про естетику в школі: про розвиток людини, красу, мистецтво, фізичну культуру, здоров'я, гармонію тіла і розуму, культуру, навколишнє середовище, естетику, історію.

Інформацію спортивно-естетичної тематики школярі отримують на таких уроках як фізична культура (34,43 %), історія (20,5 %), естетика (3,4 %), художня культура (1,7 %), виховна година (1,8 %).

Для з'ясування перспектив подальшого дослідження нами було проведено опитування вчителів фізичної культури.

Результати проведеного опитування показали, що тільки більше третини, а саме 38,7 % вчителів володіють інформацією про естетику, а про ідеал гармонійно розвиненої особистості, який існував у Стародавній Греції – калокагатію – інформація у вчителів взагалі відсутня.

Передбачалося також з'ясувати чи вчителі приділяють на уроках фізичної культури час для виховання естетичних смаків школярів. В процесі опитування було виявлено, що 70,9 % опитаних педагогів вирішують на своїх уроках це завдання.

З метою з'ясування, які навчальні дисципліни для підвищення естетичного виховання учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку доцільно впровадити в навчальний процес школярів, до анкети було включено відповідне запитання.

Результати анкетування показали, що естетичне виховання доцільно в більшій мірі впроваджувати серед учнів молодшого шкільного віку. При цьому, 25,8 % опитаних вчителів вказали, що, ефективно виховувати естетичні смаки та цінності серед учнів молодшого шкільного віку, найбільш доцільно через образотворче мистецтво та музику. Для учнів середнього шкільного віку найрезультативнішим буде впроваджувати естетичне виховання через художню культуру, на що вказали 16,1 % учителів, а для учнів старшого шкільного віку – через фізичну культуру. Серед пропозицій щодо поширення естетичного виховання серед школярів, 16,1 % опитаних вчителів фізичного виховання вказали на компетентність у навчальних дисциплінах, 12,9 % – на покращення загальної культури поведінки, а 3,4 % – на привчання учнів до естетичного і фізичного розвитку з молодших класів.

Отже, поведене анкетування дозволяє зробити висновок, що учні середнього шкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів в

основному асоціюють фізичні вправи зі спортивним фактором, що є утилітарно правильним, духовними цінностями та моральною стороною, в меншій мірі – з естетикою. У переважній більшості школярів фізичні вправи асоціюються з силою (83,76 %), змаганнями (76,1 %), з духовними цінностями такими як чесність (62,3 %), чесною грою (75,2 %), з оптимізмом (68,7 %), гордістю (52,1 %), культурним порозумінням (64 %), професіоналізмом (56,4 %), взаємодопомогою (61,5 %), моральними принципами (52,1 %). Школярі вважають, що спорт, як і фізичні вправи, пов'язані з духовними цінностями, зокрема на думку 64,9 % опитаних учнів спорт – це мир, а 74,3 % – спільне спілкування молоді.

Наведені дані зумовлюють необхідність забезпечення взаємозв'язку естетичного виховання школярів загальноосвітніх шкіл з фізичним, для чого інформацію про переваги фізичного виховання та занять спортом учні повинні отримувати не тільки на уроках фізичної культури, а й на суміжних навчальних дисциплінах. Відповідно до цього потрібно змінити наповнення навчальних дисциплін з підготовки школярів в середніх школах та забезпечити перепідготовку вчителів, які проводять заняття з фізичної культури серед підростаючого покоління.

Зазначене сприятиме не тільки фізичній підготовці учнів середнього шкільного віку, а й забезпечуватиме їх культурне та естетичне виховання.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі пов'язані з визначенням доцільності та необхідності пошуку шляхів реалізації естетичного виховання у процесі навчання фізичній культурі учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

1. Єрмолаєва Т. Основи взаємозв'язку фізичного і естетичного виховання в процесі розвитку особистості / Т. Єрмолаєва // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2011. – №1. – С.54–57. **2.** Єрмолаєва Т. Сугність естетико-фізичних якостей як спільного компоненту фізичного та естетичного виховання / Т. Єрмолаєва // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 10 (221). Ч. 2, 2011. – С. 98. **3.** Закон України «Про фізичну культуру і спорт». – К., 1993.– 22 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Куц О. С.